

ОТЕЦ ЕВГЕНИЙ БОСИЛКОВ И ИСТОРИЧЕСКАТА ПАМЕТ НА БЪЛГАРИТЕ

Светлана Караджова

Институт за литература, Българска академия на науките

Резюме. Блаженият Евгений Босилков служи 12 години като енорийски свещеник в най-голямото село на банатските българи в България. Историчността се инфилтрира в живота на общността чрез словата, които отец Евгений Босилков произнася при определени празници, свързани със знаменателни годишнини. Животът сред банатските българи и високата му култура го поставят в центъра на национални събития, които изискват да прокара връзки между представителите на католическата църква и православните българи с техните разделени пътища през времето. Произнесените от него „Слово за Абагар“ и „Слово за Чипровското въстание“ маркират два от ключовите моменти, в които се срещат двата варианта на българското и се изтъква ролята на личности като Филип Станиславов и Петър Парчевич.¹

Ключови думи: банатски българи; Евгений Босилков; Филип Станиславов; Петър Парчевич

Връзката на банатските българи с останалите в българските земи католици от Северна България се осъществява чрез пастирската дейност на църквата, но най-забележителен с размах си е периодът на служение на отец Евгений Босилков сред жителите на най-голямото село на банатски българи в България. Отличната му философска и богословска подготовка, получена през десетте години на обучение в чужбина, а след това още три години в Папския източен институт в Рим го довеждат през 1931 г. до защитата на дисертация на тема „Съединението на българите с римското седалище през първата половина на XIII век“ (Калояновата уния). Дотогава в този институт защитава докторат само един българин – Симеон Коков, станал по-късно епископ на Софийско-Пловдивския диоцез.

Ерудиран, владеещ и ползващ 13 езика, отец Евгений разгръща потенциала си в селска енория, но това не пречи на разностранната му дейност, която намира подкрепа сред будното и активно паство. По повод 50-годишнината от създаването на селото отецът заедно с един от учителите в местното училище написват история, която се включва в навика за разказване в общността (Bosilkov, Andreev 1937). В рамките на 26 страници са поместени два различ-

ни начина на писане, които търсят широк обхват на бъдещи читатели. Статията, поместена в самостоятелна книжка джобен формат, съдържа три части. Първата е „Основаването на с. Бърдарски геран“ и проследява събитията от Чипровското въстание през преселението в Банат, завръщането и първите 50 години от съществуването на селото. Акцентите са върху устройството на селището, църковния живот и образованието, като тези три сегмента формират цялостния му облик чрез проследяване на влиянията, конфликтите, преимуществата и трудностите. Втората част е културологична по своята същност и е озаглавена „Културното влияние на с. Бърдарски геран“.

Финалните страници в малката книжка са с по-едър шрифт и напълно различно звучене:

На осем километра от гр. Бяла Слатина северно, на двадесет километра от река Дунав южно, сред равно като тепсия поле, са накацали спокойно и в строг ред, като бели лебеди, къщички.

През пролетта и лятото, те са обвити в кичести акации, черници и липи. Тогава те са упоени от пресни аромати от свежи цветя, от червени и бели рози. На изток, срещу зората, тези къщички са заградени от обширна акациева и дъбова гора, която вдъхва винаги в сърцата младост и свежест. Две големи черковни кубета, изпъкващи като грамадни хорсти над останалите къщички, нашепват молитвени чувства и символизируют възход нагоре...

А вечер, когато вятърът си поиграе със своя вихрен кон и понесе по неговата къдрава грива аромати, свежест, младост и пролет, и молитвената камбана отрони удари, наведени селянци с обгорели лица, в бели широки дрехи, с широкополи шапки безмълвно напускат окъпаните в пот поля и тихо се прибират на мир и почивка в освежаващата нощ.

На утрото те пак безмълвно се отправят към работните поля, с молитвени слова на сърце и душа:

Татко наш, дай ни потребния хляб!

И това всеки ден, докато седмият ден потропа за по-дълга почивка или вихрен, необуздан вятър понесе в широките си лапи снежни преспи, засипе всичко, засипе работните поля и белите къщички с червените покриви.

Тогава всичко се прибира в къщичките и тук се отдава на труд. Само катраненият дим като строг наблюдател се издига над остриите отрупани със сняг покриви и комини, оглежда гордо ширните поля и помамен, се изгубва в белия безкрай. Камбаните ще отронят удари, които ще отекнат във всяка къщичка за молитва и възход нагоре.

Белите къщички, спокойни и накацали като бели лебеди, са селото Бърдарски геран. Когато път ти се отдаде, спри в това село. Над него винаги витае хор, примесен с камбанен звън, който вечно рони песен с благодарствени и молитвени слова: О, мили бащин край, колко сладък е и черният хляб в тебе! (Bosilkov, Andreev 1937, pp. 24 – 26).

Есеистичната форма е прикачена като приписка към основния разказ. По-важно за общността е удържането на паметта чрез фактология. Пропукването на познатия начин за разказване на историята настъпва с внасянето на анализ на културната ситуация във втората част. В края преминава към емоционално обогатен текст. Там е възможно повествователят да се върне свободно към лесното за разпознаване предаване на информация. Песента, звуците, хорът на камбаните и молитвените гласове са средства за разказване от друг разред. Доближават се земното и небесното, така както са го правили певците разказвачи векове преди това. Акациевите гори около селото са белег за зараждането на святото пространство вътре по подобие на Ковчегата на завета в Библията. Сравнението на църковните камбанарии със строго специализирания геоложки термин „хорст“ озадачава, но съдържа завръщане към научния изказ. Хорстът е издигнат участък от земната кора между два разлома, като издигнатият масив е част от кората, която остава стационарна, а земните маси наоколо потъват. За високо образования свещеник промъкналият се термин не може да е случаен, а по-скоро използван като скрито послание и отправяне на мисленето към по-абстрактни сфери от романтичното описание на селската идилия. Ако църковните сгради остават неподвижни, а околните пространства пропадат, то тогава настоящето е резултат от разломеното единение на кръста върху камбанарията и селските къщи.

Пространството, което е съградено с думите на това заключение, търси близостта до митичното, за да прокара вертикалната връзка между настоящето и паметта, като чрез нея заедно двете ще постигнат третото – бъдещето на общността. Динамичността е заложена в пътуването до селището, в преминаването през нивата на разломяване, през движението по вертикала и хоризонтала. „Когато път ти се отдаде, спри в това село“ само привидно е покана за реално гостуване в конкретно място. То не се намира на път, който преминава, а е неговият край. Затворено е в песенните диалози между небесното и земното. И това е достатъчно за продължаване на историята.

Историчността се инфилтрира постоянно в живота на общността чрез словата, които отец Евгений Босилков произнася при определени празници, свързани със знаменателни годишнини. Животът сред банатските българи и високата му култура го поставят в центъра на национални събития, които изискват да съумее да прокара връзки между представителите на католическата църква и православните българи с техните разделени пътища през времето. Ще се спрем на „Слово за Абагар“² и „Слово за Чипровското въстание“³. Те маркират два от ключовите моменти, в които се срещат двата варианта на българското.

Жанрът на словото позволява емоционално акцентиране, а оратор като отец д-р Евгений Босилков използва историята на католическата общност, за да легитимира присъствието ѝ в общия контекст. В „Слово за Абагар“ мо-

тивът за пътя на преселенията, така често присъстващ в текстовете на общността, е преформулиран като път през времето. Годината 1651, в която се появява първата печатна книга на новобългарски език, е поставена в центъра, който обръща колелото на историята. Изведена е ролята на епископ Филип Станиславов в общобългарската история.

Въпреки всички трудности и спънки, той съумя и успя да даде на българския народ първата печатна книга „Абагар“ и с това той построи арсенала, в който отсегата нататък ще се коват най-мощните оръдия за придобиване свободата. Не е ли вярно, че всички наши труженици за свобода като Раковски, Ботев, Левски и др., в своята борба за свобода си служиха на първо място и предимно с печатното слово?

Уважаеми Господа, годината, в която излезе първата българска печатна книга, е знаменита дата. Дълбоко-проникнованото око на историка не гледа само голите факти на историята, но то задирва главно и причините за тия факти. Ето защо ние смеем да твърдим, че годината 1877 не е изключителната дата на българското освобождение, но че датата, която носи в себе си свободата като зародиш – това е дебело подчертано годината 1651 (Bosilkov 1941).

Оповестяването на това отместване на началото на процесите на Възраждането се извършва в акта на публичното произнасяне. То създава условия да се развият впоследствие дискусия и научно изследване. За да опише развитието на идеята за свободата, авторът на словото очертава два концентрични кръга на мисионерството. Двама католически епископи са лицата, с които го свързваме – образът на обикалящия из Северна България епископ Филип Станиславов, който разнася малкия свитък на Абагара, и епископ Петър Парчевич, чиито дипломатически мисии из благородническите дворове на Запада разширяват периметъра на българското присъствие в духовното пространство на Европа.

Процесуалността се изразява в чакане. То не е празно стоене, макар така да предполага семантиката на думата. В него се съдържа зреене на идеята и повтаряне на посланието дотогава, докато условията създадат способни да го възприемат съзнания.

Господа, България е чакала 250 години да се роди един неин син, който да разпръсне из цялата страна искрата за борба за освобождение, искра, която по-нататък като мощен ток обхваща цялата страна. А този син, Филип Станиславов е чакал 290 години за днешния ден, за да получи публично заслужената дан на признателност от българското общество. И в своя гроб днес той ще се усмихне, доволен за този народен поклон (Bosilkov 1941).

Обхватът на признанието не е от значение за произнасящия тези думи. Ако епископ Филип Станиславов се подписва като „епископ на Велика България“, а Парчевич, с огромно самочувствие, моли за помощ могъщи владетели, макар зад себе си да има едва няколко хиляди католици в българските земи, този модел на самосъзнание не се плаши от малобройността. Той мери категории-

те по друг начин, който стъпва на общокултурните основи на цивилизования свят, където знаците са връзката с идеите, а животът тече в отношенията помежду им.

В „Слово за Чипровското въстание“ (1938 г.) възпоменанието на реалното историческо събитие се превръща в повод да се прокарат връзки между двата варианта на осъзнаване на възрожденските процеси. Търси се срещата на двата разказа за пътя към свободата и в текста е представена чрез аналогията на две завръщания. Актът на поклонничеството се свързва със завръщането на Ботев и четата му:

Когато след дълго изгнание, Ботев спря парахода „Радецки“ пред Козлодуй и със своята чета стъпи на българската земя, първата заповед, която той издаде, бестая: „Всички да целунат майката земя“.

И когато днеска ние, малка група банатски българи, далечни потомци на този дивен край, идем да се поклоним пред костите на нашите прадеди, ние коленичим ничком и целуваме също с благоговение тази свята за всички ни земя, напоена с кръвта на нашите прадеди (Bosilkov 1938).

Отиването някъде е знак за отношение с хората, които се намират там, но и отношение с паметта, която пътуващите носят, и която е съхранена в мястото, което посещават. Комуникацията между двете страни е представена чрез акта на целуването на земята като символичен жест на среща. Завръщащият се човек, със своята променена от странстванията същност, и паметта на земята, от която е тръгнал, се докосват в една точка.

Друг акцент в този жест е пълното проникване между различните компоненти, които съставляват католическата общност в България. Отец Евгений Босилков е роден в католическото средище Белене и служи в енория на банатски българи. Свещениците, независимо откъде идват, се превръщат в част от общността, сред която работят. Те са двигател на процесите, водачи и пазители, но и върхът, който има функцията да осъществи докосването до другия свят и да преведе „стадото“ през тесния процеп отвъд. В историята на общността на банатските българи това се осъществява в реални проявления, а не само символично. Банатските българи в това слово са образ на завършения цикъл на пътуване отвъд и завръщане. Затова и съпричастяването⁴ към тях е не само ролята на енорийския свещеник като част от паството: „*ние, малка група банатски българи, далечни потомци на този дивен край, идем да се поклоним пред костите на нашите прадеди*“. Вероятно точно в тази част от словото е и заложен стремеж към потушаване на конфликта между селата, които са основани от потомците на чипровчани и павликяни, в търсене на престиж и признание. Не разделението, а приобщаването е градивната сила при създаването на общност, затова похватите при артикулиране на концептуални съждения целят втъпяване на точно определена информация, която да заживее в съзнанието на слушателите.

Посланието на произнесената реч е насочено както към потомците на въстаналите през XVII в. и преселени католици, така и към православните днешни жители на Чипровци, а и към официалните лица, които присъстват на събитието. Съпоставянето между личността на Паисий и Парчевич очертава ролята им за пробуждане на българското самосъзнание, като акцентира върху времевото разминаване от един век и различния обхват на делото. Чипровци е „люлката на българската свобода“, откъдето тръгва католическият вариант на българската култура в непрекъснато съприкосновение със Западния свят:

Българи и Българки! Днес, след 250 години, Балканът пак пее своята вековна песен; но тя не е вече жална, но ликуваща, защото ние добихме свободата. И в тоя велик ден ние всички се радваме, че се намираме в този кът, който е люлката на българската свобода (Bosilkov 1938).

Затваряне в ядрото на абстрактното родно. Честване сред въображаемите стени на католическата катедрала „Sancta Maria“ на историческия хълм, където стоят основите ѝ, е колкото случващо се в деня на произнасяне на словото, толкова и отместено в света на духовното, който съществува във вечността. Нуклеарното родно⁵ може да има проявления чисто материални в пространството, но то има най-вече духовно присъствие, което се изгражда в момента на произнасяне на разказа в контекста на следите от събитията. Образът на „певеца“, който припомня песента на Балкана, се поема от свещеника, за да бъдат спазени архетипите и да се осъществи преходът във времето. Пътят на певеца стига отвъд, но продължава да бъде връзка между световите чрез словото, което оставя. Монсеньор Босилков е обявен за блажен на 15 март 1998 г. от папа Йоан-Павел II в римската базилика „Св. Петър“. Той е първият мъченик на комунистическия режим в Източна Европа, който е провъзгласен от Църквата за блажен. През 2008 г. е провъзгласен за покровител на Никополската епархия с Протокол от Конгрегацията за Божествения култ и обслужване на тайнствата.

Разказът за сакралната връзка между паметта и бъдещето битува чрез текстове, които по-често не са чиста литература, а следи от „литературно“. Проследяването на развоя на това разказване продължава.

БЕЛЕЖКИ

1. Докладът е резултат от изпълнението на проекта „Културната идентичност на банатските българи и българската католическа книжнина“, финансиран от Фонд „Научни изследвания“, съгласно договор КП-06-Н70/1. Прочетен е по време на международната конференция на тема: „Българските католици и Италия през вековете“ по повод 350 години от смъртта на българските прелати католици Петър Богдан Бакшич, Петър Парчевич и Филип Ста-

- ниславов, проведена в Неапол на 28 и 29 октомври 2024 г. в Монументалния комплекс Сан Северо ал Пендино на Неапол.
2. Слово на отец д-р Евгений Босилков, произнесено в клуба на „Славянска беседа“, София, на 21 декември 1941 г., по случай честване празника на първата печатна книга „Абагар“, написана от епископ Филип Станиславов. Слово за „Абагар“ – bosilkov.com
 3. Слово, произнесено от отец д-р Евгений Босилков на панихидата за падналите чипровски въстаници в Чипровския манастир на 7 ноември 1938 г. Слово за Чипровското въстание – bosilkov.com
 4. Това е църковното изписване на думата.
 5. Терминът е от дисертационния ми труд „Модуси на литературното в културата на банатските българи“ с научен ръководител проф. д.ф.н. Иван Младенов.

ЛИТЕРАТУРА

- БОСИЛКОВ, Е., Д. АНДРЕЕВ, 1937. *Кратка история на с. Бърдарски геран 1887 – 1937*.
- МЛАДЕНОВ, И., 2011. *Отклонена литература*. София: Парадигма.
- МЛАДЕНОВ, И., М. ВРИНА-НИКОЛОВ, М., А. ТАШЕВ, 2012. *Извънлитературното*. София: Парадигма.

REFERENCES

- BOSILKOV, E., D. ANREEV, 1937. *Kratka istoriya na s. Bardarski geran 1887 – 1937*.
- MLADENOV, I., 2011. *Otklonena literatura*, Sofia, Paradigma.
- MLADENOV, I., M. VRINA-NIKOLOV, A. TASHEV, 2012. *Izvanliteraturnoto*, Sofia: Paradigma.

FATHER EVGENY BOSILKOV AND THE HISTORICAL MEMORY OF THE BULGARIANS

Abstract. Blessed Eugene Bosilkov served for 12 years as a parish priest in the largest village of the Banat Bulgarians in Bulgaria. Historicity is infiltrated into the life of the community through the speeches Father Eugene Bosilkov delivers on certain holidays associated with significant anniversaries. His life among the Banat Bulgarians and his high culture put him at the centre of national events that required him to forge links between the representatives of the Catholic Church and the Orthodox Bulgarians with their divided ways through time. His “Speech on Abagar” and “Speech on the Chiprovtsi Uprising” mark two of the key moments where the two variants of Bulgarian meet and highlight the role of figures such as Philip Stanislavov and Peter Parchevich.

Keywords: banat Bulgarians, Evgeniy Bosilkov, Filip Stanislavov, Petar Parchevich

Svetlana Karadzova

WoS Researcher IDMFZ-6812-2025

Institute for Literature

Bulgarian Academy of Sciences

E-mail: Svetlana.karadzova@gmail.com